

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Centar za filozofska istraživanja i Medjunarodni
centar za promociju interreligijskog dijaloga pravde i
mira “Zajedno”. Religija i državnost: Dekleracija za
svjetsku etiku**

Huković, Seid

1996

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/49293c12-3541-4e50-b53d-159209675862>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA CVI

ODJELJENJE DRŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA

I

MEĐUNARODNI CENTAR ZA PROMOCIJU INTERRELIGIJSKOG DIJALOGA,
PRAVDE I MIRA "ZAJEDNO"

Knjiga 31

RELIGIJA I DRŽAVOTVORNOST
DEKLARACIJA ZA SVJETSKU ETIKU

Redakcioni odbor

SEID HUKOVIĆ, FILIP ŠIMIĆ, ARIF TANOVIĆ

Glavni urednik

SEID HUKOVIĆ

predsjednik Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO, 1996.

Hermann Probst*

DRŽAVA I CRKVA U NJEMAČKOJ OBAVEZNOST AKTIVNE TOLERANCIJE

Križ je centralni simbol kršćanstva – za uzvišenu teologiju isto kao i za vjerski osjećaj svakog pojedinačnog kršćanina. Križ simbolizira odlučujuće sadržaje kršćanske vjere – sadržaje koji sudjeluju u oblikovanju zapadnjačke kulture. A kultura, politika i jurisdikcija se mijenjaju. Mijenjaju se upravo u demokratskoj pravnoj državi. Tako se desilo da se nakon 2 000 godina kulturne historije od sredine ove godine ponovo diskutira o križu. A na taj način i o crkvi koja na križ polaže pravo kao na svoj zaštitni znak. Država i crkva u borbi za križ – država i crkva u međusobnoj borbi.

O čemu se radi? O zaposijedanju javnog prostora religioznim simbolima? Ili možda ipak principijelno u odnosu države i crkve? Po mom mišljenju je prepirka oko prisustva križa kao simbola, koja je u avgustu i septembru preovladavala u javnim diskusijama u Njemačkoj, simptomatična za odnos između države i crkve u demokraciji. Na primjeru ove diskusije želio bih izvesti osnovne crte odnosa između države i crkve. Jer se možda na konkretnom primjeru može lakše analizirati nego na osnovu teoretskih razmišljanja.

Vratimo se korak unazad i razmotrimo aktuelni povod za ovu diskusiju. Radilo se o jednom procesu u najvišem njemačkom sudu, Saveznom ustavnom sudu. Pred ovaj sud se postavilo pitanje da li država smije zahtijevati da se u školskim prostorijama u Saveznoj Republici postave raspeća. Povod za to je bila pravna odredba u ovom smislu koju je donijela Bavarska.

U paragrafu 13, stavak 1 u Propisima za osnovne škole u Bavarskoj stoji:

"Škola podržava staratelje po pitanju vjerskog odgoja djece. Školska molitva i školska Božja služba mogući su vid tog podržavanja. U svakom

* München

razredu treba postaviti raspeće. Nastavnici i učenici su obavezni da poštuju religiozna osjećanja drugih.”

Roditelji jednog djeteta su podnijeli tužbu protiv ovog odlomka Propisa o školi. Ovi roditelji su osjećali da je njihovo osnovno pravo na slobodu religije (član 4, Ustava Savezne Republike Njemačke) povrijeđeno time što se od njihove djece traži da se neizbježno izlažu simbolu jedne određene religije – u ovom slučaju kršćanstva. Jer kad se u razredu postavi raspeće na jasno vidno mjesto, onda je to veoma podesno da se na djecu utječe u smislu kršćanske religije. Ovo se, po njihovom mišljenju, ne može tražiti od njihove djece, jer su odgojeni u duhu slobode religije.

Država je obavezna na neutralnost u pitanju religije i stoga se ne smije da stavlja na stranu jedne konkretne religije. A upravo to bi se dogodilo ako bi centralni simbol jedne religije bio postavljen u državnim ustanovama – školama, sudovima, organima uprave.

Kako je došlo do ove rasprave? Navedeni roditeljski par je najprije uzaludno pokušavao da navede upravu škole da promijeni svoj stav, a onda je podnio tužbe kod svih instanci sudstva. Uprava škole i upravni sudovi su kao argumente navodili pozitivnu slobodu religije većine stanovništva. Pozitivno pravo na slobodu prakticiranja religije većinskog dijela stanovništva pretvara se u svoju suprotnost ako ga pojedini građani mogu staviti van snage insistirajući na svom pravnom stanovištu. Prema istom stavu, i manjina ima obavezu da bude tolerantna prema većini – manjina ne smije insistirajući na negativnom aspektu prava na slobodu religije (ne postoji prisila na prakticiranje religije) potiskuje njegov pozitivni aspekt (sloboda prakticiranja religije). Osim toga, demonstracija križa kao simbola spada u bitna formalna obilježja kulture kršćanskog Zapada. Križ kao simbol nije dakle oznaka vjeroispovijesti, već amblem historijski izrasle kulture, pa je na taj način u odnosu na svjetonazor u velikoj mjeri neutralan.

Kako je došlo do demonstracije križa kao simbola u razredima? Historijski razlozi leže najprije u činjenici da su nosioci školstva i u Njemačkoj uglavnom bile crkve. Nakon sekularizacije crkva se doduše u velikoj mjeri povukla iz oblasti finansiranja i stručne inspekcije. Ali ipak, prije svega škole regularnog tipa (osnovne škole, zanatske škole) zadržale su karakter ”vjerskih škola” koje su imale nastavu iz religije i u kojima su školska molitva i školske Božje službe bili obavezni, odnosno u kojima je pokazivan križ kao simbol.

U vrijeme nacionalsocijalizma (i naravno isto tako i komunizma) ovi religiozni aspekti školske kulture su bili ukinuti, a križevi odstranjeni iz učionica. Stoga je razumljivo što je prvi ministar za kulturu Bavarske, socijaldemokrata dr. Franz Fendt, nakon poraza nacionalsocijalističkog terora ljudi i kulture, 1946. godine vratio križ u razrede bavarskih škola. U križu je on za kršćane i nekršćane vidio simbol vremena u kome će se omladina odgajati ”u duhu istinske čovječnosti, uzajamnog razumijevanja, tolerancije, prave demokratije i osiguranog mira u svijetu”.

Uprkos ovoj historijskoj promjeni simbolike križa, uprkos pravnoj argumentaciji crkava i bavarske vlade, a što su sve instance sudstva do tada izimale u obzir, Savezni ustavni sud je udovoljio tužbi dotičnih roditelja. Obrazloženje je po mom mišljenju bitan dokument za daljni razvoj odnosa između države i crkve u Njemačkoj. Zbog toga bih želio detaljnije predstaviti bitne razloge za donošenje ove presude.

Prvi razlog za ovu presudu najvišeg suda u Njemačkoj nije pravni, već teološki. Sud je najprije ispitao koja uloga pripada križu kao simbolu u samopoimanju crkava. Sud dolazi do zaključka da se u teologiji i praksi crkava križu pripisuje najviši simbolički autoritet. Citiram sa strane 26 ove presude: križ "simbolizira oslobođenje čovjeka od naslijeđenog grijeha do čega je došlo Isusovom smrću. To je istovremeno i simbol pobjede Krista nad sotonom i smrću, i njegove vladavine nad svijetom; patnja i trijumf istovremeno". Kod ove formulacije sud se služi teološkom literaturom koja u obje crkve nailazi na opće priznavanje. Upravo zato što sud križu pripisuje ovu religioznu snagu simbola, mora se donijeti takva presuda; isto kao što križ kao simbol stimulira religiozna osjećanja kršćanskih vjernika, isto tako bi stalna i neizbježna konfrontacija sa križom mogla ugroziti shvatanje vjere onih koji nisu vjernici.

Drugi odlučujući razlog je pravne prirode. Sud je naglasio da je u skladu sa Ustavom da se dozvoli slobodno prakticiranje religije i u školi – nastava iz religije i školska molitva i dalje su zaštićeni. Uslov: oni se moraju zasnivati na dobrovoljnosti. Ko želi da izbjegne ovo oboje, mora to i moći učiniti. Nekršćanski učenik ne može izbjeći križ čije je postavljanje u razredu naredila država; u religiji ne smije biti prisile!

I još jedna rečenica iz ove presude je odlučujuća: "To bi bilo oskrvnuće kršćanstva i kršćanskih crkava, ako bi se križ... posmatrao samo kao izraz zapadnjačke tradicije ili kao kultni znak bez specifičnog odnosa prema vjeri." Simbol križa posjeduje religiozni dignitet; i onda kada u određenom kontekstu služi kao kulturna aplikacija.

Najviši sud je dozvolio da pobijedi teološka jasnoća i juristička tačnost. Sud, s jedne strane, zahtijeva da se religiozni simboli kao takvi shvataju ozbiljno i da se ne posmatraju samo kao kulturni ukrasi. S druge strane, sud poziva crkve da prakticiraju aktivnu toleranciju; ljudi koji ne pripadaju nekoj određenoj religiji ne smiju biti prisiljavani da se podređuju simbolima religije koja je njima strana.

Crkve u Njemačkoj su pozvane da u ovoj situaciji ne reagiraju fundamentalistički. Najprije su organizirane demonstracije, onda se pokušalo pravnim i političkim putem doskoči odluci najvišeg suda. Ono što je problematično kod ovog postupka: na ovaj način se izaziva uzajamni bijes kod stanovništva – i onog religiozno orijentiranog i onog koji to nije. Osim toga, podriva se i poštivanje nezavisne jurisdikcije i ugrožavaju drugi odlučujući pravni zahtjevi koje je sud potvrdio – kao što su nastava iz religije i školska molitva.

Moderno društvo – iako se dijelovi društva i sada kao i prije okreću religiji, ipak više ne živimo u 19. vijeku – ne može biti ostvareno insistiranjem na svim pravima. Odlučujući je ipak povratak starim sadržajima u povjerljivom posredništvu. To bi onda moglo značiti: simbol križa je za crkve znak pomirenja i čovječnosti, sapatnje sa mučenicima. Bolje je da se u znaku križa prakticira smjernost i da se ne insistira na tobožnjim pravima.

Tolerancija religija je bitan sastavni dio moderne, demokratske državnosti. Države koje nisu sposobne za religioznu toleranciju, religijske zajednice koje ne pokazuju toleranciju prema onima koji misle drugačije – pa makar to bila i manjina koja nestaje, mogu se uz pomoć sile za izvjesno vrijeme stabilizirati. Ali njih će ipak historija osuditi. I državna religija rimskog carskog doba bila je moćna i naoko nesavladiva – netolerantna i opsjednuta silom, sa čvrstom vezom između svećenika i careva. Ali ova religija je pala u zaborav historije, upravo zato što nije posjedovala unutrašnju sposobnost tolerancije.

Jer bitak prava u demokraciji počiva na aktivnoj toleranciji. Pravo u tolerantnoj državi ne crpi svoj respekt koji je porijeklom iz metafizičkih datosti, nego iz konsenzusa društva. A ovaj konsenzus može biti priznat samo ako se shvata kao dinamični proces aktivne tolerancije. Kao događanje u kome putem svojih demokratskih prava učestvuju svi građani – i oni koji su u manjini.

S njemačkog prevela *Erminka Zilić*

